

MONOGRAFIES I RECERQUES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 165-181

ISSN: 1139-0158

APROXIMACIÓ A LA BIOGRAFIA POLÍTICA DE JOSEP MARIA TRIAS PEITX¹

Queralt Solé; Gemma Caballer²
Universitat de Barcelona

RESUM. El present article s'aproxima a la figura de Josep Maria Trias Peitx, militant d'Unió Democràtica de Catalunya des dels seus inicis, que tingué un paper polític clau durant la Guerra Civil i els primers anys d'exili a França. Durant el conflicte destacaren les seves actuacions per salvar persones perseguides per motius de consciència a la rereguarda de Catalunya i per les gestions efectuades entre la República i el Vaticà. Els primers anys de l'exili centrà els esforços a ajudar milers de refugiats catalans i espanyols a sortir dels camps de refugiats i, a les portes del retorn de la democràcia, encara intervingué en el primer congrés d'UDC després de la dictadura.

PARAULES CLAU. Josep Maria Trias Peitx, Unió Democràtica de Catalunya, política religiosa, Guerra Civil, exili, refugiats.

ABSTRACT. This article refers to Josep Maria Trias Peitx, member of Democratic Union of Catalonia since its inception, who had an important political role during the Spanish Civil War and the early years of exile in France. His actions stood out during the conflict to save the persecuted for reasons of conscience in the Catalonia rearguard and for negotiations between the Republic and the Vatican. In the early years of exile he focused his efforts on helping thousands of Catalan and Spanish

---

¹ Aquest article forma part del projecte d'investigació «El Franquisme a Catalunya: Institucionalització del règim i organització de l'oposició (1938-1979)», subvencionat pel Ministerio de Ciencia e Innovación, HAR2009-10979, i és part d'una investigació més extensa que s'està desenvolupant actualment al voltant de la figura de Josep Maria Trias Peitx.

² Ambdues autores són membres del Grup de Recerca i Anàlisi del Món Actual (GRANMA), vinculat al Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona (CEHI-UB).

refugees to get out of camps and, at the gates of the return of democracy, he still took part in the first international congress of UDC after the dictatorship.

KEY WORDS. Josep Maria Trias Peitx, Unió Democràtica de Catalunya (UDC), political religions, Spanish Civil War, exile, refugees.

D'ençà Josep Maria Trias Peitx va néixer a Barcelona el 22 d'agost de 1900, en el si d'una família benestant i carlina, i va ser el gran de tretze germans. El seu pare procedia de Terrassa i pertanyia al Cercle Tradicionalista de Barcelona. Trias Peitx, de jove, va militar a la Comunió Tradicionalista de Barcelona (a la qual va intentar donar un to més català i més social) i va estudiar al col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes, que l'influïren decididament en la seva formació humanística.³ L'any 1914 va caure greument malalt i, un cop recuperat, a causa de la situació econòmica de la família, va haver d'abandonar els estudis. Així, amb catorze anys va entrar a treballar a la fàbrica del seu avi matern, feina que va compaginar durant uns quants anys amb el seguiment de la Borsa de Barcelona per al diari *El Correo Catalán*, en el qual treballava el seu pare, i amb una feina de caixer al Banc de Barcelona, on va coincidir amb Pere Gual Villalbí.

L'any 1917 els seus antics companys d'escola, que ja eren a la universitat, li van proposar fundar el setmanari *Repicament*⁴ i el van elegir per ocupar el càrrec de redactor en cap per la seva experiència com a col·laborador d'*El Correo Catalán*. Va ser a través del setmanari que Trias Peitx va entrar de ple en els ambients polítics, tot i que la seva formació patriòtica i política fou el resultat de moltes influències. De ben jove, amb

---

³ La infantesa i joventut de Josep Maria Trias Peitx s'ha pogut establir mercès al text d'Eduard VINYAMATA, «Josep Maria Trias Peitx, primer secretari general d'Unió Democràtica de Catalunya», dins *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pp. 373-391, i del manuscrit «Converses amb l'Imma i l'Eduard», conservat a la Biblioteca del Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona i editat a Gemma CABALLER, Imma TUBELLA i Eduard VINYAMATA (eds.), *La solitud de la llibertat: memòries de Josep M. Trias i Peitx, secretari general d'Unió Democràtica de Catalunya durant la Guerra Civil*, Sant Cugat del Vallès, Símbol, 2008.

⁴ El títol complet d'aquest setmanari era *Repicament: setmanari escolar, portaveu del companyerisme*, i se centrava a publicar articles de temàtica cultural i treballs literaris, com indica Joan GIVANELL I MAS, *Bibliografia catalana: premsa, materials aplegats*, Barcelona, Fundació Patxot, 1931-1937, p. 457.

deu anys, ja havia participat en les activitats organitzades pels Pomells de Joventut i, posteriorment, a les Joventuts Tradicionalistes, on va ocupar el càrrec de secretari. Més tard, un cop a *El Correo Catalán*, va entrar en contacte amb el món sindical a través dels representants del Sindicat Únic. Trias Peitx es considerava influït pels líders i intel·lectuals cristians progressistes de França i Itàlia, com Maurice Schumann, Marc Sangnier o Dom Sturzo.⁵

Trias Peitx va militar a les files del tradicionalisme fins que, un cop passades les eleccions a Corts del juny de 1931, un grup de persones de la Comunió Tradicionalista va decidir escindir-se'n. En el manifest, que van publicar el 30 de juliol de 1931 a *La Veu de Catalunya*, indicaven quins eren els motius d'aquesta escissió:

Els sotasignants, membres fins ara dels organismes directius de la Comunió Tradicionalista de Catalunya, hem dimitit dels nostres càrrecs. La dimissió ha tingut com a motiu immediat la discrepància amb la posició que la Junta Regional Tradicionalista ha pres davant l'Estatut de Catalunya. Ha permès solament votar-lo, i recomana, però, no fer-ho amb entusiasme, com nosaltres hauriem fet. Altres diferències havíem tingut amb el criteri dels directius. Aquesta, però, ens ha decidit, per fi, presentar la nostra dimissió, la qual, per la seva importància i perquè no volem la responsabilitat que es pogués creure en la nostra equiescència, la fem pública. Com a conseqüència, ens separem de l'organització oficial del nostre partit, encara que conservant, com ja no cal dir, les nostres conviccions de sempre. Esteve Farré Calveras, Josep Maria Farré Moregó, Joan Bta. Roca Caball, Josep Cirera Soler, Josep Maria Trias Peitx, Antoni Oliveres, Francesc Balenyà i Francesc Guarner.

Uns mesos després, el 7 de novembre de 1931, va fer-se públic a través d'*El Matí* el manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya, partit que proclamava com a eix d'actuació els principis cristians, nets de dogmatismes i de monopolis, i que cercava el reconeixement de Catalunya i de la seva personalitat nacional, així com reclamava la personalitat i la independència de les entitats naturals i històriques del país. Josep Maria Trias Peitx no va ser un membre fundador d'UDC, sinó que va formar part de la segona onada d'adhesions importants, juntament amb Miquel Coll i

---

⁵ Gemma CABALLER [et al.], *La solitud de la llibertat...*, ob. cit.

Alentorn, Manuel Carrasco i Formiguera o Fèlix Duran i Canyameras, entre d'altres. El seu nom apareix lligat a UDC per primera vegada el 20 de novembre de 1931, en una llista d'adhesions també publicada a *El Matí*. Un cop UDC va començar a treballar com a partit polític,⁶ Josep Maria Trias Peitx en va ser nomenat secretari general, càrrec amb un caràcter merament administratiu i executiu, i que va exercir fins al 1933, quan va ser substituït per Josep Maria Casasses i Cantó. Durant la Segona República Trias Peitx va participar activament en l'organització de les diferents campanyes electorals a les quals es va presentar UDC, així com en els diversos congressos que es van dur a terme aquells primers anys. Tot i que durant aquest període els resultats electorals obtinguts no van permetre a UDC aspirar a governar —no tenia representació a l'Ajuntament barceloní i només va obtenir un sol diputat al Parlament (Pau Romeva)—, el partit va mantenir una presència destacable en la vida política del país, fent l'oposició que li era possible a través de Romeva i del diputat Carrasco i Formiguera, que formà part de les Corts Constituents.

La guerra

Va ser amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola, el juliol de 1936, quan la figura de Josep Maria Trias Peitx va prendre una rellevància política especial dins d'UDC. Amb l'aixecament militar i l'estat revolucionari que el succeí, la capacitat de control de la situació per part del Govern de la Generalitat es va veure terriblement compromesa, ja que el poder real es va traslladar al carrer. La primera reacció d'UDC va ser reunir els dirigents, el 20 de juliol, i presentar-se al president Companys per protestar contra l'alçament militar i contra els excessos que havien començat a produir-se envers gent d'ordre i religiosos en diferents localitats de Catalunya. A partir d'aquell moment, es pot dir que UDC ja no va actuar

---

⁶ L'obra de referència dels primers anys d'història d'Unió Democràtica de Catalunya és la d'Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976. Vegeu també Joan B. CULLA, *Unió Democràtica de Catalunya: el llarg camí (1931-2001)*, Barcelona: Unió Democràtica de Catalunya, 2002; Joan AULADELL I FONTSECA, *El dir i el fer: una aproximació a la història d'Unió Democràtica de Catalunya* [en línia]. [Consulta: 10-IV-2012]. Disponible a: <http://www.unio.org/partit/hist%F2ria.pdf>, i Francesc CANOSA, *Entre el sabre i la bomba: memòries d'un país i d'un partit. Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.

com un partit polític, tot i que les autoritats el van reconèixer repetidament com a tal. L'acció parlamentària va esdevenir impossible a causa de la situació de guerra i la pèrdua del control de l'Ordre Públic, que va passar a mans del Comitè de Milícies Antifeixistes, en què UDC no va tenir cap representant. A més, els locals del diari *El Matí* van ser requisats pel PSUC, que hi va començar a imprimir el seu portaveu *Treball*. Malgrat la situació adversa, el plantejament d'UDC va ser molt clar: seguir fidels a la Generalitat i a la República, tot i que l'acatament de la institució legítima de la Generalitat no volia pas dir l'aprovació de les persones que la representaven ni de la seva manera de governar. Així, UDC va decidir donar suport al govern democràticament elegit, però no a totes les seves gestions i decisions, i va prestar, des del primer moment, una col·laboració tècnica en aspectes cívics d'urgència, però no una col·laboració política.

A finals de 1937 el Comitè de Govern d'UDC va reorganitzar-se i Josep Maria Trias Peitx va assolir més protagonisme, ja que va tornar a ocupar-ne el càrrec de secretari general (que va ostentar fins al 24 de gener de 1939) i hi va donar un alt contingut polític, una funció directiva i executiva que originàriament no tenia. Aquest fet li va comportar algunes crítiques, com les de Coll i Alentorn o Roca i Caball, que no veieren amb bons ulls que s'adoptés un sistema personalista.⁷ Més enllà de l'assoliment d'aquest càrrec, Trias Peitx va destacar per la seva actuació —qualificada d'heroica i eficaç per l'historiador Hilari Raguier—⁸ en el salvament de persones amenaçades, atès que va realitzar una important tasca d'ajuda, protecció i salvament de perseguits per motius de consciència durant la Guerra Civil. Es tracta d'una iniciativa en què UDC va assolir un gran protagonisme, ja que el partit va invertir grans esforços a controlar les arbitrietats, els assassinats i el desordre provocats contra l'Església catòlica, una violència que va iniciar-se el 20 de juliol a Barcelona amb la destrucció dels primers edificis religiosos i que va prosseguir amb l'assassinat de sacerdots, religiosos i laics significats, així com de moltes persones considerades de dretes. El Dr. Vila d'Abadal va dirigir una eficaç xarxa d'ajut als capellans amagats que va repartir ajuda a uns tres-cents quaranta sacerdots, i que el setembre de 1937, a causa del seu traspass, va passar a encapçalar Maurici Serrahima. Aquest ho recordava anys després

---

⁷ Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps...*, ob. cit., p. 394.

⁸ *Ibidem*.

en les seves memòries:

Aleshores em va resumir la tasca que havia fet –d'una gran part de la qual, tal com ho he contat, m'havia parlat en ocasions anteriors- i la situació actual de les coses que tenia en curs. I em va dir: «En Trias farà una part de la feina que hi ha començada. De l'altra part us n'heu d'encarregar vós».⁹

Trias Peitx va col·laborar en aquesta xarxa, així com el seu company de partit Pau Romeva o Ferran Ruiz-Hébrard, que havia estat un dels membres fundadors de la Federació de Joves Cristians de Catalunya l'any 1931. El febrer de 1938 informava i demanava una actuació semblant i paral·lela a les realitzades a la rereguarda republicana al mossèn Lorenzo Sierra, ubicat a Marsella:

Mi querido padre: supongo estarán ya con V. las 51 hermanitas que por condescendencia del Sr. Ministro de la Gobernación, les fue concedido pasaporte. Creo no podrá V. dudar de la inmejorable disposición de ánimo de estas autoridades y de que cuanto se diga de incumplimiento es pura patraña.

Se ha conseguido esto, pero se espera que esta generosa actitud será debidamente correspondida. Es V. quién debe hacer lo necesario para que se corresponda debidamente. Es absolutamente necesario que consiga V. la salida de la zona franquista de las familias convenidas. Considero inútil insistir y pienso que se hará V. un deber en lograrlo rápidamente.¹⁰

Al Principat, la colònia basca i el representant del Govern basc també van iniciar activitats semblants a les d'UDC en relació amb l'ajut dels perseguits per motius religiosos, i Trias Peitx, a fi d'unificar accions, va instal·lar-se a la seu basca, des d'on va coordinar les estratègies de defensa dels perseguits i a la llarga també procurà que els bascos refugiats a Catalunya poguessin disposar, si ho volien, de servei religiós.¹¹

---

⁹ Maurici SERRAHIMA, *Memòries de la guerra i de l'exili: 1936-1937*, Barcelona, Edicions 62, 1978. vol. 1, p. 315.

¹⁰ Carta de Josep Maria Trias Peitx a Rvd. P. Lorenzo Sierra, Pbro. Biblioteca del Pavelló de la República, Universitat de Barcelona (BPR) FP(Trias) I(1)dII.

¹¹ Aquesta voluntat queda palesa en la carta enviada per part de Trias Peitx al mossèn Josep de Besalú, a Marsella, el 9 de febrer de 1938, en què, entre altres qüestions, exposa la necessitat de capellans bascos: «Els bascos es troben aquí sense capellans ni religiosos del seu país, als quals confiar l'assistència espiritual de la multitud de refugiats catòlics. Alguns sacerdots

Però on més destacà Josep Maria Trias Peitx durant la guerra, des del seu càrrec de secretari general del partit, va ser en la política de relació entre el govern de l'Estat amb l'Església catòlica i el Vaticà. Després de la dimissió de Largo Caballero el 15 de maig de 1937, el govern format sota la presidència de Juan Negrín va comportar un important canvi en la política religiosa. Negrín estava convençut del perjudici que, a escala internacional, havien suposat per a la República les persecucions religioses, fet pel qual va voler donar una solució pacífica i legal a la qüestió de les activitats religioses clandestines. Però el trencament que s'havia produït entre l'Església i la República els primers mesos de guerra era massa gran per poder ser superat amb un simple canvi legislatiu. Calia una solució i per aconseguir-la es necessitaven interlocutors vàlids a banda i banda. Aquests foren, per part del govern republicà, Manuel de Irujo, l'únic ministre fidel a la seva fe cristiana, i, per part de l'Església, UDC, l'únic partit català fidel alhora a les conviccions cristianes i republicanes. Dins d'UDC, Josep Maria Trias Peitx va ser l'home escollit per portar a terme les gestions.

De Irujo i UDC van tenir, però, maneres diferents d'enfrontar-se al problema. De Irujo va proposar el juliol de 1937 la creació d'un Comissariat de Cultes, organisme encarregat de la realització de la seva política religiosa, i va manifestar la voluntat que Trias Peitx, o algun altre membre d'UDC, formés part de la direcció d'aquell comissariat. Però per a UDC la creació d'un comissariat era considerat quelcom més complex, ja que a causa de la important persecució religiosa que havia tingut lloc a Catalunya, el partit no considerava pertinent procedir a la reobertura dels temples com si no hagués passat res. Alguns membres de la direcció d'UDC, com Pau Romeva o Maurici Serrahima, s'oposaven de manera rotunda a una col·laboració que pogués convertir el culte públic en instrument de propaganda. Trias Peitx, per la seva banda, discrepava de l'opinió dels seus companys de partit i s'inclinava a acceptar el pla de Manuel de Irujo, però no va prendre mai cap mena de decisió per compte propi i no va acceptar el càrrec proposat. En un informe datat el 1937 que

---

catalans s'han aplicat a la tasca, però es troben amb la dificultat de que hi ha molts refugiats de les zones muntanyenques del país basc, que gairebé no parlen més que el seu idioma. Es per aquesta raó que el Sr. Irujo m'ha encarregat de fer els possibles per a aconseguir es donés autorització a determinats religiosos bascos exiliats ara a França, per traslladar-se ací on podrien fer bona obra apostòlica», (Carta de Josep Maria Trias Peitx a Rvd. P. Josep de Besalú, (BPR), FP(Trias) 1(1)dII).

fou presentat al cardenal Vidal i Barraquer i al cardenal Verdier, de París, Trias Peitx exposava la situació i els dubtes que tenia:

Irujo em parlà de les intencions del govern de la República i em feu un lleuger esbós del pla que tenia sobre la qüestió religiosa. Em parlà de que pensava crear un Comissariat de Cultes pel conjunt de les diòcesis catalanes, càrrec que desitjava confiar a algú del nostre grup polític. En síntesis recomanàvem de fer conèixer les bases sobre les quals el govern de la República estava disposat a restablir la normalitat religiosa, fer el necessari perquè les dites bases fossin comunicades al Vaticà i al intermedi de París per tal d'obtenir un consentiment i una col·laboració més o menys explícits, restabliment gradual del culte. [...] És lícit primer, i convenient després, d'acceptar el càrrec de CC de Catalunya? ¹²

Finalment el projecte de decret restablint el culte, al qual després de la seva publicació va seguir l'emissió d'una ordre del Ministeri de Justícia creant el Comissariat de Cultes, no va ser aprovat. Trias Peitx va ser convocat novament per De Irujo, a qui va demanar que suspengués la creació del Comissariat de Cultes i li va suggerir que intentés establir contactes amb les autoritats eclesiàstiques de Barcelona i, si era possible, amb les de Roma. Davant els suggeriments de Trias, De Irujo va organitzar-li un viatge a França amb el pretext de gestionar un intercanvi, però amb la missió secreta de consultar el cardenal Vidal i Barraquer sobre la creació del Comissariat i sobre les possibilitats de restablir les relacions diplomàtiques entre la República i la Santa Seu. Era l'inici d'allò que el mateix Trias Peitx va anomenar «operació Triangle»,¹³ per la connexió que s'establí entre Barcelona, París i Roma. El primer pas de l'«operació Triangle» va ser un viatge de Trias Peitx a Montpeller, on va trobar-se amb el cardenal Vidal i Barraquer i en el qual aquest li va demanar un informe detallat sobre la situació religiosa a Barcelona. A més, el cardenal Vidal i Barraquer també va recomanar a Trias Peitx que, per intentar millorar les relacions entre la República i el Vaticà, era convenient que anés a veure al cardenal Verdier, arquebisbe de París.

Trias Peitx va tornar a París, on va preparar, el 7 de setembre de

---

¹² Informe redactat per Josep Maria Trias Peitx, (BPR), FP(Trias)I(1) e II (2).

¹³ Vegeu Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps...*, ob. cit., p. 489 i ss.

1937, l'informe que li havia demanat el cardenal Vidal i Barraquer i, tal com aquest li havia suggerit, va entrevistar-se amb el cardenal Verdier. A través de Trias Peitx van establir-se un seguit de contactes indirectes entre la Santa Seu i la República que van durar mesos. Trias Peitx va anar presentant diversos informes al cardenal Verdier sobre la normalització gradual de la situació i de l'alliberament de sacerdots. En l'informe ja esmentat especificava, per exemple, que «Segons les darreres estadístiques, resideixen a Barcelona uns 2.500/2.700 sacerdots i religiosos; i 1.100/1.300 en la resta de Catalunya. En les presons catalanes hi havia el 30 de juny uns 600 (Barcelona 400). Resideixen també a Barcelona unes 4.000 monges. La majoria procedeixen de l'interior de la Península. Actualment es celebren diàriament a Barcelona unes 2.000 misses, es a dir celebren un 70% dels sacerdots. Els diumenges i festes de precepte un 50% celebren en petites comunitats familiars; aquest serveis s'intensifiquen cada dia més...».¹⁴

En algun moment va semblar que aquestes gestions havien de desembocar en un restabliment de les relacions diplomàtiques efectives — el gener de 1938 Trias Peitx va poder desmentir el rumor que la Nunciatura de Madrid seria tancada i transferida a Burgos o a Salamanca, fet que hauria suposat un cop baix per a la República—, però el deteriorament de la situació militar dels republicans va influir negativament en aquestes negociacions. Trias Peitx va tenir un paper clau en els intents de la República per restablir les relacions amb el Vaticà però, tot i els progressos, l'arribada a un acord definitiu no va acabar de produir-se. Davant d'aquesta situació, el ministre De Irujo, veient que les gestions de Trias Peitx amb els cardenals Verdier i Vidal i Barraquer no donaven els resultats que esperava, va decidir prescindir de Trias el març de 1938, de manera que va abandonar l'«operació Triangle» i va procedir a negociar directament amb Roma.

Trias Peitx no va acabar d'entomar bé aquesta decisió, i en una extensa carta va defensar la feina feta per part seva i es va mostrar molest:

Es después de estas consideraciones, de esta pequeña historia resumida, que debo de nuevo repetir a V., con lealtad y firmeza: Yo soy el instrumento para terminar y llevar a feliz término la gestión. No por mí —cuantas veces he llorado estos tiempos a nuestro buen Dr. Vila, pues era él a quién

---

¹⁴ Informe redactat per Josep Maria Trias Peitx, (BPR), FP(Trias)1(1) e II (2).

correspondía la acción y el éxito—sino porque yo he conseguido esta confianza del Cardenal Verdier, que se apoya no solo en la confianza que directamente me tiene, sino en la que se me tiene más arriba por el intermedio de nuestro Cardenal, confianza esta última que nos ha sido ratificada repetidamente en estos tiempos, a mi, algunos de mis amigos, y a algunas personas que están en íntimo contacto con nosotros (ap.).¹⁵

Malgrat ser apartat de les gestions per normalitzar les relacions amb el Vaticà, Negrín va continuar tenint encompte l'opinió d'UDC, partit al qual va demanar que realitzés un text per ser utilitzat com a futur decret que regularitzés la llibertat de cultes. A finals d'octubre de 1938, Trias Peitx i Maurici Serrahima van redactar un document que lliuraren a Negrín i a Companys en què manifestaven, entre altres coses, que el retorn del culte públic s'havia de fer de manera gradual. Finalment el decret que creava el Comissariat de Cultes es va publicar el 8 de desembre de 1938.

A finals de la guerra, Trias Peitx va ocupar el càrrec de secretari general d'un Comitè Catòlic d'Ajut a la Població Civil, creat el 21 de desembre de 1938 i que va tenir poc més d'un mes de vida. D'altra banda, també va ocupar el càrrec de vice-president —juntament amb Julio de Júaregui, delegat del Govern d'Euskadi— del Comitè Català per a la Pau Religiosa, constituït només una setmana més tard i que va esdevenir un organisme netament simbòlic. Amb l'apropament de les tropes franquistes a Barcelona, la matinada del 24 de gener de 1939 Josep Maria Trias Peitx va abandonar la ciutat per dirigir-se a Caldes d'Estrac, on a les cinc de la tarda va embarcar en el torpediner de l'armada francesa Siroco, gràcies a les gestions realitzades per alguns membres de l'ambaixada francesa. Aquell mateix dia 24 va desembarcar al port nord-català de Portvendres, deixant enrere una Catalunya a la qual ja no tornaria mai més. En trepitjar de nou el continent, el primer que va fer, juntament amb Maurici Serrahima, va ser enviar un telegrama al cardenal Vidal i Barraquer, amb el qual havien mantingut un estret contacte durant tota la guerra i que es trobava exiliat a Suïssa amb el missatge següent: «Missió complida, Josep Ma. i Maurici».

L'exili i l'ajuda als refugiats

En la seva marxa cap a França, Trias Peitx, que havia estat testimoni

---

¹⁵ Carta de Josep Maria Trias Peitx a Manuel de Irujo, (BPR), FP(Trias) 1(1)dl.

des de Caldes d'Estrac de les corrues de civils que fugien de l'arribada de les tropes rebels, va adonar-se que l'onada de refugiats que travessaria la frontera aquelles dates seria quelcom immens, que ningú no s'esperava i per a la qual cosa ningú no es preparava.¹⁶ Per aquest motiu, després de marxar aquella mateixa nit amb la gent de l'ambaixada cap a París, el primer que va fer en arribar a la capital va ser iniciar les gestions necessàries per entrevistar-se amb Albert Sarraut, ministre d'Interior del govern dretà de Daladier. Volia presentar-li un informe que havia redactat sobre la crítica situació que provocaria l'arribada massiva de refugiats. Les autoritats franceses no van fer-ne cas perquè sembla que estaven convençuts que els refugiats no entrarien a França. Sarraut confiava en l'èxit de Petain, que havia intentat negociar amb Franco que el seu exèrcit s'aturés a una línia determinada —sembla que a Figueres—, deixant una àrea que havia de ser una mena de zona neutra per a l'exèrcit republicà, en vistes d'unes negociacions futures.

No va ser així, i finalment la nit del 27 al 28 de gener la frontera francesa va obrir-se i va acceptar el pas de gent gran, dones, i nens i, finalment, el 5 de febrer es va autoritzar el pas a les tropes republicanes. L'obertura de la frontera va comportar l'habilitació de camps i centres provisionals al Rosselló, al Conflent, al Vallespir i la Cerdanya, destinats a acollir centenars de milers de refugiats provinents d'un Estat espanyol devastat després de tres anys de guerra. A principis de març de 1939 es produí un veritable èxode: gairebé mig milió de persones, de tota mena i condició, van creuar la frontera en menys de tres setmanes. A la improvisació inicial s'hi va unir una greu crisi humanitària accentuada per les dures condicions meteorològiques d'aquells mesos hivernals. Sortosament, per compensar la freda acollida francesa, diversos organismes —entre els quals destacaven els quàquers,¹⁷ així com comitès locals de diverses tendències sociopolítiques—, ja s'havien situat a la frontera per donar suport a aquests refugiats.

Però hi havia molta feina a fer, així que Josep Maria Trias Peitx,

---

¹⁶ Carta de Josep Maria Trias Peitx a Clara Candiani, (BPR), FP(Trias) 1(1) FIII.

¹⁷ Els membres de la Societat Religiosa d'Amics, coneguts també popularment com a quàquers, formen part d'una comunitat religiosa fundada el segle XVII a Anglaterra. Els quàquers, que tenen congregacions arreu del món, van oferir una gran ajuda humanitària durant la Guerra Civil espanyola, així com durant la Segona Guerra Mundial.

juntament amb Maurici Serrahima i Ferran Ruiz-Hébrard, va erigir-se des d'un primer moment com a ideòleg i promotor d'una nova iniciativa que pretenia centralitzar l'ajut als refugiats catalans i espanyols que estaven reclosos als camps de concentració francesos: el Comité National Catholique de Secours aux Réfugiés de l'Espagne.¹⁸

Aquest comitè va crear-se a finals de febrer de 1939 a París, a l'ombra del Comité National Catholique d'Accueil aux Basques et de Secours à l'Enfance de Catalogne, i va realitzar una feina ingent. Trias Peitx, Serrahima i Ruiz-Hébrard van passar a treballar formalment per al comitè i es van distribuir en els tres centres d'activitat: Trias Peitx a París, Ferran Ruiz a Perpinyà i Maurici Serrahima a Bordeus. Trias Peitx va ser nomenat secretari general del comitè, que va comptar amb la col·laboració de diversos personatges francesos d'alta jerarquia religiosa o laica. A partir de la vesprada d'aquell 28 de febrer fins a la primavera de 1940, el Comité National Catholique de Secours aux Réfugiés de l'Espagne va treballar durament per ajudar els refugiats de la Guerra Civil espanyola que eren als camps de refugiats francesos i va estructurar una eficient xarxa d'actuació gràcies a la col·laboració d'antics familiars, amics, coneguts o companys d'UDC que localitzaven als diferents camps.

La feina realitzada pel Comité National Catholique de Secours aux Réfugiés d'Espagne va cobrir tres grans àmbits. En primer lloc, va intentar buidar els camps d'homes refugiats gràcies a la seva transformació en treballadors útils per a la França de preguerra. En segon lloc, va portar a terme nombrosos censos i registres sobre els refugiats, per tal d'assolir el reagrupament de les famílies que havien quedat dispersades pels diversos camps o de les quals una part dels membres encara eren a l'Estat espanyol. Aquesta fou una tasca d'una gran complexitat i importància, considerada cabdal per Maurici Serrahima, que en les seves memòries arriba a afirmar que, tot i que no fos aquesta la única tasca que desenvoluparen «crec que, per ella tan sola, aquests resultats haurien justificat l'existència del Comitè».¹⁹

---

¹⁸ Vegeu Gemma CABALLER i Queralt SOLÉ, «El Comité Nacional Catòlic de Socors als Refugiats d'Espanya, una aproximació», dins *Catalans du Nord et languedociens at l'aide à la République Espagnole, 1936-1946 : actes de la Journée d'études de l'Association Maitron Languedoc-Roussillon, Perpignan, Couvent des Minimes, 7 février 2009*, Ville de Perpignan, Presses Universitaires de Perpignan, 2009, pp. 109-134.

¹⁹ Maurici SERRAHIMA, *Memòries de la guerra i de l'exili: 1938-1940*, ob. cit., p. 290.

Finalment, el comitè també va invertir gran part dels seus esforços a treure dones i nens dels camps i facilitar-los l'acolliment en residències, *chateaux*, cases de colònies, etc. —llogades amb aquesta finalitat—, o bé directament gestionant l'acolliment de nens per famílies franceses.

Una altra labor humanitària i política en què Josep Maria Trias Peitx va invertir gran part dels seus esforços va ser en l'intent de fer sortir intel·lectuals dels camps de concentració o bé, si això no era possible, procurar-los diners, llibres, llibretes, diccionaris, plomes, llapis, sobres, paper, etc. Tant Trias Peitx com la seva esposa Clara Candiani van tenir un paper clau en la posada en funcionament de la famosa residència per a intel·lectuals catalans de Roissy-en-Brie, situada al castell de Bierville.²⁰ En aquest castell —propietat del dirigent democratacristià Marc Sangnier, bon amic de Trias Peitx—, van acabar residint diverses famílies d'intel·lectuals catalans, i hi van coincidir persones com Carles Riba i Clementina Arderiu, Pau Romeva, Francesc Trabal, *Armand Obiols* (Joan Prat i Esteve), Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Lluís Muntanyà, Cèsar August Jordana, Domènec Guansé, Pere Calders, Sebastià Gasch, Anna Murià i Agustí Bartra. Per tal d'aconseguir els seus objectius, Trias Peitx i Clara Candiani van gestionar les ajudes als intel·lectuals mitjançant el Comité, així com a través de contactes com el del Centre d'Aide aux Intellectuels de l'Espagne (pour les Artistes, Ecrivains et Savants), organisme en el qual Trias Peitx va treballar durant un quant temps com a delegat.

Però l'esclat i afectació en terres franceses de la Segona Guerra Mundial va caure com una llosa sobre la feina del comitè, ja que va posar sobre la taula un greu problema que els acompanyava des dels seus inicis, però que amb el nou context va passar a fer-se més evident: la manca de recursos. A la primavera de 1940 van reduir-se de manera important i, malgrat l'ajut humanitari ofert pels quàquers i altres organismes, el suport als refugiats va rebre una nova sotragada amb la desviació de fons destinats, lògicament, a tots els refugiats que marxaven dels territoris que entraven en guerra i que eren ocupats pels alemanys. Amb la signatura de

---

²⁰ Part de la documentació i de la correspondència generada per aquesta iniciativa es troba al fons personal de Josep Maria Trias Peitx dipositat a la Biblioteca del Pavelló de la República (UB), i una altra part d'informació relativa a aquestes gestions es troba transcrita en Maria CAMPILLO, Francesc VILANOVA (ed.), *La cultura catalana en el primer exili (1939-1940): cartes d'escriptors, intel·lectuals i científics*, Barcelona, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònoms i Locals, 2000.

l'armistici el 22 de juny de 1940 es va produir l'esfondrament de la Tercera República i l'Estat francès va quedar dividit. Amb dificultats, Trias Peitx i Clara Candiani van abandonar París i van arribar a Bordeus, per instal·lar-se posteriorment a Tolosa, on la ràdio en què treballava Clara Candiani com a periodista l'havia destinat. Allà van rebre una carta del bisbe d'Aix, president en exercici del Comité, en què molt amablement notificava que havien decidit finalitzar la seva activitat. Va ser un cop dur, sobretot tenint en compte tota la feina que quedava per fer, amb centenars de milers de desplaçats per tot el territori francès. El Comité National Catholique de Secours aux Réfugiés d'Espagne acabava de desaparèixer.

Finalitzada l'activitat del comitè, Trias Peitx va continuar el seu objectiu d'oferir ocupació i sostre a refugiats i, ara també, a desplaçats per la Segona Guerra Mundial. Una de les opcions que feia temps que rumiava era l'organització d'algun tipus d'iniciativa als pobles de França abandonats.²¹ Juntament amb la seva esposa, Trias Peitx va visitar Puycelsi, un poblet del Departament de Tarn envoltat de muralles del segle XII, i va elaborar el projecte «Pour la renaissance des villages abandonnés», amb l'objectiu d'acollir els milers de refugiats de tota mena que no disposaven de mitjans per viure i donar-los feina. La iniciativa va endegar-se a la localitat de Penne, on van instal·lar-se trenta-dues famílies de refugiats catalans i es va posar en marxa la indústria artesanal de joguines, que va durar fins al final de la guerra i va ser considerada tot un èxit. Aquests projectes de repoblament —en els quals van participar tant famílies de la zona de la Lorena com catalans— van consistir en la posada en marxa de tallers artesanals, la reconstrucció de cases i la reutilització per a l'agricultura de terres considerades ermes.

Però aquesta no va ser l'única iniciativa que Trias Peitx va endegar aquells anys, i amb el projecte «Pour la renaissance des villages abandonnés» en marxa, una nova empresa va començar a prendre forma. L'estiu de 1943 Trias Peitx ja treballava en la fundació del Secours Catholique International, una organització internacional de caritat catòlica que tenia l'objectiu d'oferir ajuda a la població civil afectada per la guerra, treballant tant per a la reconstrucció material com espiritual. Quan el Secours Catholique International va convertir-se en una realitat (oferia auxili a les regions sinistrades en terres franceses), Trias Peitx va ocupar el

---

²¹ Carta de Josep Maria Trias Peitx a Pierre Seuras, (BPR), FP(Trias)3(2)DIV.

càrrec de director general.²² Però malgrat l'èxit de les accions del Secours, i que aquest va arribar a estendre les activitats i les delegacions a Bèlgica, Holanda, Suïssa, Anglaterra i els Estats Units, al cap de quinze mesos —el setembre de 1945—, a causa de divergències amb els òrgans dirigents del Secours, va abandonar el projecte. Aleshores Trias Peitx va caure en la més absoluta misèria i desolació, i a partir d'aquell moment va arribar a passar greus dificultats econòmiques i es mantenia gràcies al sou de periodista de Clara Candiani.

França: l'exili definitiu

Josep Maria Trias Peitx va decidir no tornar a Catalunya fins que aquesta no recuperés la seva autonomia. Ho va declarar al diari *Avui* pocs anys abans de morir: «Si Catalunya obté l'autonomia estic disposat a tornar-hi. Autonomia partint de la base de l'Estatut del 1932».²³ A l'exili va mantenir contacte amb molta gent, tant de l'exterior com de l'interior, i el seu compromís amb Catalunya el portà a moure's i a gestionar el que calgués quan se li va demanar i ell ho va considerar oportú.²⁴ Des d'un bon principi, per exemple, va formar part del Comité de Défense du Docteur Pujol et des Catholiques Persécutés de Barcelone, constituït a França el juliol de 1960 en solidaritat amb els consells de guerra contra Jordi Pujol i l'impressor Francesc Pizón a conseqüència dels Fets del Palau. A través d'aquest Comité, Trias Peitx va col·laborar activament en l'enviament de circulars que pretenien conscienciar diverses personalitats de la cultura francesa, fent-los partícips de la situació dels catòlics espanyols.

Amb els militants d'UDC i el partit mateix la relació no va ser fàcil. El distanciament de Trias Peitx respecte als seus antics companys de partit va estar motivat pel trencament que va suposar establir la seva residència definitiva a França i també per les crítiques que van rebre algunes de les actuacions de Trias Peitx durant la guerra, en què s'incidí en un seu suposat afany de protagonisme dins d'UDC, especialment pel fet d'haver-

---

²² Informe de Josep Maria Trias Peitx presentat al ministre de la Reconstruction, (BPR), FP(Trias)2(1)bl(1).

²³ «Josep Maria Trias Peitx, exsecretari de la UDC», *Avui*, dimarts 24-VIII-1976.

²⁴ Al Fons Personal de Josep Maria Trias Peitx dipositat a la Biblioteca del Pavelló de la República (UB) es conserva correspondència diversa amb Josep Maria Batista i Roca, l'abat Escarré i Joan Pelegrí, entre d'altres.

se atribuït, durant l'ocupació del càrrec de secretari general del partit, una funció directiva i executiva que aquest no havia tingut fins aleshores. També li va generar fortes tensions amb el partit la feina feta els primers mesos de l'exili dins el Comité National Catholique d'Aide aux Réfugiés de l'Espagne, ja que se l'acusà directament de no respectar el paper *apolític* que s'havia atorgat al Comité i de portar a terme algunes accions que podien comprometre la resta de col·laboradors (alguns dels quals, no ho oblidem, desitjaven tornar a Catalunya). Finalment, la seva relació amb Clara Candiani, amb qui es va casar el maig de 1939, tampoc va ser vista amb bons ulls pels seus amics: Candiani procedia del l'esquerra francesa radical, era divorciada i tenia una filla del seu matrimoni anterior.

Però l'any 1976, un cop mort Franco, els partits polítics van aprofitar la incertesa del moment per anar fent acte de presència dins el món públic. En aquest context, UDC va ser el primer partit català a realitzar un congrés, que es va celebrar el 12 de juny de 1976 a Barcelona. En aquest V Congrés, UDC pretenia marcar una línia d'actuació de cara a la previsible legalització dels partits amb l'inici de la democràcia. Malgrat que els estatuts d'UDC establien que als congressos només hi podien assistir els delegats, en aquest es va permetre l'assistència de tots els afiliats del partit. Trias Peitx va respondre a la petició expressada en una carta enviada per UDC i signada per Anton Cañellas, en què se li manifestava que «per a nosaltres seria una gran satisfacció el poder-vos tenir aquí en tan senyalada diada», i va decidir no mantenir-se'n al marge, tot i que seguí fidel i ferm en el seu propòsit de no retornar a Catalunya fins que l'autonomia no fos restituïda. Trias Peitx no va voler perdre la possibilitat de participar en el congrés, i va enviar una llarga intervenció en què analitzava la conjuntura política del moment i quin havia de ser, al seu parer, el paper que hi havia de tenir UDC.²⁵ S'oposava a la nova Declaració de Principis que es pretenia aprovar, i fins i tot va arribar a afirmar, després d'anys de militància i exili, que deixaria el partit si aquest s'allunyava de la Declaració de 1931, i feia una lectura de la realitat europea i catalana del moment, especialment de la necessitat de projecció exterior de Catalunya, de la importància de Barcelona com a cap i casal del país i de la qüestió de la immigració. La seva intervenció acabava reclamant la internacionalització de Catalunya

---

²⁵ Intervenció de Josep Maria Trias Peitx al V Congrés Nacional d'Unió, (BPR), FP(Trias)4(1)dII(I).

aprofitant la proximitat de París i la geoestratègia internacional.

Trias Peitx va morir el 7 d'agost de 1979 a Prada, al Conflent, el mateix dia de l'acord sobre l'Estatut, que obria les portes a l'autonomia catalana per la qual fins al darrer moment de la seva vida havia lluitat i que tant havia defensat.